

BELTRAN I CALVO, Vicent; MONJO I MASCARÓ, Joan-Lluís; PÉREZ I NAVARRO, Vicent-Josep (2004): *El parlar de Guardamar (Un estudi del valencià meridional fronterer)*. Barcelona: Curial Edicions catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 97).

El llibre conté 143 pàgines, de les quals 76 són dedicades a l'estudi lingüístic i a la descripció del parlar de Guardamar pròpiament dit, que els autors situen al capítol 3 (p. 19-95), i sobre el qual tornarem després. El capítol 2 és una breu descripció sociolingüística dedicada a analitzar la consciència que els parlants tenen de la seva varietat dialectal, que podem resumir en un mot: hibridisme. Sigui com sigui, però, les opinions que els parlants de Guardamar perceben de llur parlar no és, ni de bon tros, singular perquè a aqueixes mateixes conclusions sociolingüístiques arriben gairebé tots els parlars fronterers de la nostra llengua —i encara d'altres—, segons anoten els autors del llibre, i que caldria ampliar, per exemple, al català del Matarranya, al dels parlars d'algunes localitats septentrionals del País Valencià i, fins i tot, a algunes de la Catalunya més meridional, on els termes *xapurrejat*, *xampurrejat*, etc. són, entre altres, molt habituals, tal com s'esdevé a Guardamar (p. 13 nota 4). Aquesta denominació ha creat un rebuig del parlar, ací i arreu del territori lingüístic català, per la qual cosa molts parlants consideren que el que cal és la solució castellanitzant, sobretot els joves; això dona com a resultat l'abandó generacional gairebé total del parlar local, i el pas subsegüent a la substitució lingüística a favor del castellà, amb algunes honroses excepcions, sens dubte (p. 16).

Ja en el capítol 4, el lector es satisfà de trobar-hi una anomenada “antologia de textos”, on els autors presenten una bona almosta de texts que prèviament havien estat enregistrats magnetofòni-

cament a l'hora de fer l'estudi del parlar d'aquella localitat alacantina, que són transcrits servint-se de les grafies de la llengua amb la finalitat d'ésser entenedors per al lector no acostumat als texts transcrits fonèticament, encert que hem de ressaltar ara i ací. Abans de l'exposició del recull, hom fa unes breus explicacions de tipus lingüístic del parlar guardamarenc per tal que el lector es pugui fer una idea de la realitat oral allà aplegada. L'antologia està disposada en tres grans apartats: a) els anomenats "Etnotextos" (p. 97-123), els classificats sota l'epígraf de "Contalles, llegendes, succeïts" (p. 105-119), i les "Cançons populars" (p. 119-123). L'aplec del primer apartat conté fins a vuit texts: "tenyir les sàrcies", "fondejar", "dur el peix a vendre", "despellorfar el panís", "la palla", "la vida d'abans", "com llavaven abans la roba" i "els carasseros". Els tres primers, com hom dedueix del títol, descriuen algunes feines relacionades amb la cultura de la vida marinera, i hom hi troba formes lèxiques pròpies com ara *tintar* ("tenyir"), *sàrcies* ("xarxes"), *rosca* ("mena de sac per tenyir les xarxes"), *ruló*, *sacant-li* ("traent-li"), *aidâ-li* ("aidar, ajudar"), *rentàvem* ("esbandir la roba") (etnotext "tenyir les sàrcies"), algunes de les quals són generals en valencià (*tintar*, *sàrcia*, *rentar*), i altres es veuen restringides a una àrea més petita, la del propi parlar o la del valencià meridional alacantí (*ruló*, *rosca*, *sacant-li* "traent-li", *aidar*). En el segon etnotext dedicat a la descripció de les feines dels mariners ("fondejar"), hi trobem l'arcaisme *maifí* ("matí"), i variants fonètiques com per exemple *fundegen*, *queàvem*, *garrat*, *queen*, *endica*, que fan pensar en una àrea dialectal més extensa que la del parlar local. L'etnotext anomenat "dur el peix a vendre" arreplega el terme *la saranda* ("mena de cistella per transportar el peix"), *el consum* ("el peix que es transporta a la saranda"), etc. Tot aquest lèxic no apareix descrit o explicat enlloc. El lector troba a faltar uns apèndixs explicatius del lèxic contingut al llibre. D'aquesta manera, no caldria anar a la recerca d'un o altre mot aparegut a l'antologia de texts, amb el dubte constant si hi trobarem explicació o, contràriament, restarem sense saber-ne el significat. Dels altres cinc restants, dos descriuen costums més aviat pagesos ("Despellorfar el panís" i "La palla"), els dos següents ("La vida d'abans" i "Com llavaven abans la roba") ens transporten a sengles costums ja abandonats definitivament relatius a la manera de viure i actuar en les feines casolanes, com el costum d'esgranar el blat de moro, o el moment en què les dones feien el preparament per a rentar la roba, i el darrer ("Els carasseros") és l'explicació d'una festa de la localitat que es celebrava al temps de Nadal. Es tractava d'una "festa carnavalesca que consistia en un bàndol que es feia al matí del segon dia de Nadal, en què es publicaven tots els succeïts del poble durant l'any, a manera de crítica" (p. 88), descrita de la pàgina 88 a la 89. A tots els texts transcrits, hi trobem mots no explicats enlloc del llibre, per exemple *despellorfar*, *ancàries* (tot i que és recollit dins l'apartat del lèxic *hortalissa i fruita*, no hi és aclarit ben bé perquè remet a l'Alcover-Moll), *collitar* (explicat, però, de passada dins l'apartat del lèxic *Camp, Arbres i Cereals*), etc, al costat d'altres mots coneguts en valencià general (*borregues*) o amb una extensió geogràfica que ultrapassa el País Valencià (*panís*, *panotxa*). La resta d'apartats en què hom divideix l'antologia de texts presenta la mateia tònica, i doncs, no caldrà insistir-hi.

Les pàgines 19 a la 95 contenen, segons exposàvem suara, la descripció del parlar de Guardamar. És l'apartat més extens del llibre i el més reeixit. Els autors no partien de zero, car ja havien dedicat dues monografies a la descripció lingüística del parlar guardamarenc, segons podem comprovar a l'apartat bibliogràfic, i és així mateix indicat a la Introducció (p. 7). A banda, però, també s'han aprofitat dels treballs d'altres recercadors, J. Colomina (1985) i J. Veny (1976), amb sengles errors a l'hora de citar-los a la bibliografia, per tal com del primer autor hi ha dos treballs en l'any indicat, i del segon no apareix la cita bibliogràfica enlloc.

Segons els autors "el parlar guardamarenc conserva els set fonemes vocàlics propis del català occidental" (p. 19), afirmació que ha d'ésser esmenada perquè aquest és el subsistema vocàlic tònic majoritari del català continental, no solament del català occidental. En aquest parlar, s'esdevé la realització assimilada [aw] del diftong *ou* articulat en valencià, generalment, [ɔw], i tan sols les generacions més velles presenten exemples de vacil·lació entre una i altra realització del diftong *ou*. Pel que fa al subsistema vocàlic àton, subratllen els autors que a Guardamar, contràriament al que pas-

sa a d'altres localitats d'aquesta zona, no hi existeix l'anomenada "harmonia vocàlica". Nogensmenys, destacarem una excepció a aquesta regla en el grup variacional de sexe masculí, per tal com de manera esporàdica aquest grup tendeix a realitzar aquest fenomen fonètic (p. 20). Encara dins el nivell fonètic, i en concret en el vocalisme àton, és d'assenyalar la tendència a reforçar amb una *a*-protètica d'algunes formes verbals: *arredocà-se*, *arremontar*, *arrentar*, *acomençar*, etc., fet que contrasta amb el fenomen oposat, és a dir, amb la tendència a l'afèresi d'aquesta mateixa vocal, també molt viu allà: *N'ham garrat*, *Ja has cabat?*, etc.

El parlar de Guardamar manté el timbre [e] en els contextos en què generalment el valencià general i el català occidental tanquen en [i] en contacte amb una palatal: g[e]noll, xòb[e]ga, sense desdenyar en algun cas la regla general de tancament per influència de la palatal: *llogó*, *sinyor*, etc. Pel que fa al manteniment del timbre [e] en posició àtona, cal ara parlar dels contextos consonàntics *em-*, *en-*, *es-* i *eix-*. Hom sap que aquesta vocal en aquestes posicions sol, en gairebé tot el català occidental, realitzar-se [a], i segons Alarcos estariem en presència d'una mena de neutralització de la vocal *e* àtona, com la neutralització realitzada en català oriental. El parlar de Guardamar manté, generalment, el timbre [e] de la vocal àtona *e*, tot i que no li és aliena l'obertura en [a], com a la resta del català occidental. Per explicar aquest comportament, els autors donen com a vàlida la hipòtesi exposada per J. Colomina (1985), segons la qual el manteniment del timbre [e] en aquests contextos "faría pensar en un fenomen fonètic d'influència castellana o aragonesa; sense descartar un possible arcaisme" (p. 20, nota 4); tanmateix sembla estrany que el castellà o l'aragonès puguin haver influït en comarques com la Plana Alta —en què també és present el fenomen—, o en algunes localitats de l'Alcalatén, on el contacte amb l'aragonès i, sobretot amb el castellà, hi és gairebé nul.

Finalment, i dins el vocalisme, hom assenjala la tendència al tancament de la vocal *o* en *u*, en "contacte amb una consonant nasal" (p. 21), fenomen que és també prou general en tot el valencià, i fins i tot a la resta del català occidental.

Hauria estat interessant que hom hagués estudiat el fenomen fonètic del pas de *a* tònica a un timbre [e] —o l'absència del fenomen—, en mots com *llèpis*, *llèstima*, característica molt estesa en el parlar de la Marina i en altres parlars valencians i baleàrics; d'aquesta manera hauríem pogut traçar la isoglossa valenciana meridional del fenomen. Un altre aspecte de la fonètica que hi trobem a faltar és l'anàlisi del comportament fonètic del diftong [ú], que el valencià general tendeix a pronunciar amb una articulació creixent [wí], però amb excepcions en mots concrets o en zones valencianes. Aquesta singularitat fonètica valenciana no ha estat estudiada en tota la seva extensió geogràfica ni tampoc tenint en compte tots els casos.

L'exposició del comportament de la consonant labiodental [v], que els autors citen de passada i tan sols n'assenyalen el timbre vacil·lant en totes les generacions, hauria guanyat molt si els autors haguessin posat exemples de casos de manteniment d'aquella articulació, i dels corresponents casos d'articulació betacista, sia interrompuda [β], sia contínua [B]. Respecte a la realització ieista de la consonant palatal lateral [ʎ], hem de dir la mateixa cosa que en el cas de la labiodental [v].

Les oclusives són examinades amb una mica més de deteniment, aturant-se, sobretot, en l'estudi del comportament de la consonant [δ], pel que fa al fenomen de la pèrdua de la *-d*-intervocàlica, atès que aquesta localitat presenta major exemples de caiguda en gairebé totes les posicions, a la fonètica sintàctica, on aquesta consonant desapareix quan fa part de la preposició *de* en topònims i en moltes construccions gramaticals, i en els casos de desaparició en posició final, sia en mots castellans, sia en el patrimonials terminats en *-d*. Trobem a faltar l'anàlisi de l'articulació de la consonant oclusiva [b], en primer lloc perquè el manteniment de l'articulació interrompuda [b] és un fenomen molt viu en valencià meridional, i en segon lloc perquè hauríem pogut comprovar si hi ha relació entre el manteniment o pèrdua d'aquesta articulació, i el pas posterior a la contínua [β], i entre la pèrdua o amb el manteniment de la consonant labiodental [v], que ací és vacil·lant, segons afirmàvem suara.

Els altres aspectes del consonantisme són analitzats amb més cura. En general, però, podem concloure que l'apartat de la fonètica resulta ésser massa breu. Per una altra banda, cal dir que les

qüestions morfològiques tenen, comparades amb les qüestions fonètiques, un millor comportament analític. Començant per l'exposició de l'article plural, amb les dues formes sinònimes *es* i *les*, "que no tenen una distribució genèrica com en valencià general" (p. 25), i continuant per extensió amb les formes *unes* i *totes*, que reben el mateix comportament morfològic que l'article plural, cal dir que la forma *les* (masculí i femení plural) és pròpia tan sols del parlar de Guardamar. Encara la morfologia de l'article presenta un aspecte singular en aquesta localitat: l'article determinat precedeix el sobrenom, contràriament al parlar de Crevillent, posem per cas.

La flexió verbal ocupa un lloc destacat dins l'estudi de la morfologia del parlar guardamarenc, puix l'anàlisi d'aquesta part de la morfologia té aspectes interessants per a la lingüística de la variació. A Guardamar, com a altres localitats de la zona alacantina com són ara Elx, Crevillent i Santa Pola, és característic l'epèntesi de *-t-* en les formes d'infinitiu dels verbs que tenen consonant palatal seguida de la desinència *-er*: *conèixer*, *nàixer*, *amanèixer* (pron. *coneixtre*, *naixtre* i *amaneixtre*), que afecta solament verbs de la segona conjugació, segons ja havia estat descrit (cfr. Colomina, 1985: 176-177); la novetat d'aquest fenomen en el parlar de Guardamar és que també en verbs de la tercera conjugació es dona el procés analògic: *ixtré*, *ixtria* (però *eixir*).

Finalment, quant als *pronoms*, els *adverbis* i les *preposicions*, cal assenyalar algunes singularitats pròpies de Guardamar. El pronom feble de tercera persona representant el complement indirecte adopta ací la forma *le*, igual que en castellà, però en posició postverbal és la forma genuïna *li* que perviu. En la combinació de pronoms de tercera persona de complement directe amb l'indirecte, pren la forma castellana *se*: *se'l*, *se la*, *se'ls*, *se les*, *se hu* o *s'hu*, en lloc de les tradicionals valencianes, i amb el pronom *en* hi ha la combinació *le'n*. Pel que fa als adverbis i a les preposicions la castellanització ateny un grau més elevat que a la resta del català d'aquestes comarques meridionals valencianes, i així, totes dues categories gramaticals "solen anar emparellades per un joc d'antònims" (pàg. 29): *cerca* s'oposa a *allunt*, *después* s'oposa a *abans* o *ans*, *detràs* s'oposa a *davant*, etc. Aquesta interferència deu ésser molt moderna perquè la generació més vella hi és aliena: *damunt*, *mai*, *darrere*, etc., amb algun que altre castellanisme.

Passem, finalment, a exposar alguns trets lexicals d'aquest lingüísticament i sociolingüística interessant parlar. D'antuvi cal dir que és el més ben afaïçonat i extens de tots els apartats del llibre, puix que ocupa les pàgines 31 a la 95. S'ha subdividit, per a l'exposició i estudi, en divuit camps conceptuals més tres de referits a *Les festes*, *Els jocs tradicionals* i els *Malnoms guardamarencs*. Així, repassa tots els ordres de la vida de les persones: les parts del cos, l'hortalissa i la fruita, els menjars, el nom dels ocells, els rèptils, els animals invertebrats, l'espai mariner (de molta importància en l'economia de la localitat), amb els noms populars dels peixos, la barca, la casa, la roba, etc.

La singularitat del lèxic guardamarenc és sovint sorprenent, car al costat d'interferències del castellà que tan sols coneix el parlar, o a tot estirar algunes localitats més pròximes, desconegudes a la resta dels parlars valencians, hi trobem formes que ens apropen als parlars més llunyans, com els del valencià septentrional o fins i tot al tortosí, com ara *estar estevat* 'tenir les cames tortes' (*Parts del cos*), sintagma molt viu en aquells parlars. El terme *assarb* (apartat *Camp*, *Arbres* i *Cereals*) és un castellanisme molt arrelat en aquesta zona dels parlars meridionals valencians, i que ja fou estudiat per G. Colón; per aquesta raó ens abstindrem de parlar-ne, però es tracta també d'un mot molt singular dins el valencià general. Una altra singularitat d'aquest parlar la tenim amb el mot *panís*, terme que s'enfronta amb el del valencià central *dacsa*, i que després el retrobem al nord valencià i per tot el català de Tortosa i Lleida, si més no. Davant els castellanismes valencians més generals de *burro/burra* a Guardamar és curiós observar la conservació del terme *somera*, al costat de *burro*, fet que contrasta més si veiem que a Crevillent encara aguanta la parella *somera/lase* per a designar els animals de càrrega més tradicionals. Dins l'apartat del món mariner, molt ben exposat i explicat pels autors en aquest llibre, hi trobem un cas de doble nomenclatura com és l'*Scomber scomber*: *cavalla* i *verat*, coincident amb l'explicació que donen també els mariners del Grau de Castelló per a aquesta espècie marina.

En suma, es tracta d'una bona aportació al coneixement del parlar de Guardamar, que els autors comparen molt sovint amb les solucions gramaticals i lèxiques de les localitats d'aquella zona.

Lluís GIMENO BETÍ
Universitat Jaume I